

Text k 18. setkání

Modlitba srdce

(volně zpracováno podle zdrojů uvedených na konci textu)

Je člověk něco více než jen jeden z evolučně úspěšnějších živočichů? Pro materialisty je odpověď velice jednoduchá: „není“. Avšak tato banální odpověď s sebou přináší redukci člověka na pouhou věc. A když přestane být věc užitečná, je možné se jí zbavit. A tak totalitní režimy 20. století, filozoficky zakotvené v marxistickém materialismu či fašistickém sociálním darwinismu neměly problém v zájmu záchrany jedné společenské třídy či etnické skupiny zcela vyhladit jiné třídy či etnika. I v dnešní době vidíme, jak se v očích vládnoucích politiků stáváme pouhými čísly v covidových statistikách. Na základě postmoderní metafyziky je totiž velice snadné ve jménu záchrany „lidstva“ zmařit neomezeně mnoho lidských životů.

Fridrich Nietzsche poté, co „zabil“ Boha, se zděšením uznal, že život a veškerý reálný svět postrádá jakýkoliv (hlubší) smysl. „Člověk je jen kůže“. Na materialistu, který se pokusí nahlédnout pod slupku věcí, čeká děsivé zjištění, že pod tou slupkou vlastně nic není. Svět je jen mýdlová bublina, která může kdykoliv prasknout. Ani moderní věda nám nedává žádný pevný bod, kterého bychom se mohli chytit – podíváme-li se vzhůru, spatříme ze singularity vzniklý vesmír, rozpínající se, aby se nakonec opětovně zhroutil do výchozí singularity či expandoval do věčného chladu a prázdnoty. Obrátíme-li zrak na druhou stranu, uvidíme atomy o velikosti 10^{-12} m, jejichž téměř veškerá hmota je koncentrována v jádře o rozměru 10^{-15} m. To znamená, že 99,9999999% objemu atomu je prázdnota. A půjdeme-li ještě dál, zjistíme, že protony a neutrony, z nichž se jádro skládá, se sice skládají ze 3 kvarků, ale drtivou většinu jejich hmoty tvoří tzv. virtuální kvarky – neustále vznikající a zanikající páry kvarku a antikvarku. Může člověka takovýto „reálný“ svět plně uspokojit a naplnit?

Křesťanství nám nabízí zcela jiný pohled na člověka a na celé stvoření. Člověk je unikátním spojením fyzického těla, duše (rozum, vůle, cit, paměť, vědomí), jež z tohoto těla částečně vychází, ale částečně je na něm nezávislá a z ducha, který člověku umožňuje skrze působení Ducha Svatého vymanit se z porušenosti hříchu a podílet se na životě Trojice. Právě duch je to, co člověka odlišuje od ostatních savců a dává jeho duši schopnosti, které nepramení z fyzikálních procesů probíhajících v těle. Dvořákova Novosvětská symfonie či Berniniho Extáze sv. Terezie nevznikly jako výsledek biologicko-chemických procesů v jejich nervové soustavě. Jejich duch se otevřel působení Ducha. Když se Platónova mysl pozvedla z reálného světa do světa idejí, byl to opět duch a Duch, kdo ji tam přivedl, nikoliv biochemický stroj sídlící uvnitř jeho lebky.

Tělo, duše a duch tvoří jednotný celek, všechny tři části se vzájemně ovlivňují a doplňují. Nedávno mi můj kamarád, který je knězem, poustevníkem a bývalým povoláním jaderným fyzikem, řekl, že si až nyní uvědomil, jak je fyzické tělo pro naši duši důležité. Neboť nás ukotvuje v časoprostoru. Ve chvíli, kdy není duše vázaná na tělo, má dvě možnosti – buď stoupá k Bohu, je-li k tomu uschopněna, a nebo se (jako jakási černá díra) začne propadat sama do sebe, do nekonečné prázdnoty. Proto je třeba svou duši na setkání s Bohem připravovat už teď a tady, v okamžik smrti totiž může být pozdě. Podobně, jako když chceme, aby si malé dítě zvyklo u babičky, abychom ho tam mohli odvést třeba na celé prázdniny, je potřeba, aby si na sebe s babičkou postupně zvykali. Nejprve krátké návštěvy na pár hodin, potom třeba přespání na jednu noc, potom dvě, pak týden a nakonec celé dva měsíce. Pokud bychom dítě přivezli rovnou na celé dva měsíce bez předchozího setkávání, nejspíše z toho budou oba mít doživotní trauma.

Celistvost člověka je však narušena prvotním hříchem a tak v nás duše neustále zápasí s tělem. Buď zvítězí tělo, pak se snadno stáváme otroky tělesných žádostivostí, nebo naopak může zvítězit neočištěná duše – naše sobecké ego, pak se stáváme otroky vlastního omezeného rozumu a pýchy. Obnovit celistvost a sjednotit tělo a duši dokáže jedině duch. Ale pouze očištěný duch, duch prosvícený světlem boží milosti.

Tak jako lidská DNA v sobě svým způsobem nese celého lidského jedince, byť je jen jeho nepatrnou součástí, tak lidské tělo v sobě nese celého člověka – hlava představuje duši, konkrétně rozum, vůli, cit, paměť, neboť v sobě nese mozek, který tyto procesy lidské duše produkuje. Podobně břicho představuje naši tělesnost, neboť žaludek a pohlavní orgány jsou zdrojem největších tělesných vášní. A uprostřed je hrud' a uvnitř srdce – střed člověka, sídlo ducha. Je to hrud', která spojuje hlavu a břicho a je to duch, který spojuje a prosvěcuje (nebo rozděljuje a zatemňuje) duši a tělo a vytváří (nebo ničí) celého člověka.

Podíváme-li se do Bible, zjistíme, že snad u všech Bohem inspirovaných autorů je srdce považováno za středobod lidského duševního a duchovního života. Avšak nemůžeme si myslet, že pojem srdce je v biblických textech v tomto smyslu používán jen jaksi nahodile, z důvodu neznalosti lidské anatomie. Právě naopak. Posvátní autoři tak činili zcela konkrétně a záměrně, s plným vědomím (zjevené) pravdy.

Srdce je pro ně příbytek všech duševních poznávacích schopností. Kdo nedokáže *chápati* srdcem, nemá ani oči aby viděly, ani uši, aby slyšely (Dt 29,3). Špatný člověk má *srdce osnující ničemné plány* (Př 6,18). Co si neochvějně pamatujeme, zapečetujeme v duši, osvojujeme, to vkládáme do svého srdce. *Maria to však všechno uchovávala v srdci a rozvažovala o tom* (Lk 2,19). *Tato má slova si vložte do srdce* (Dt 11,18).

V srdci prožíváme radosti (Iz 83,3; Sk 2,46), ale i nejhlubší zoufalství, kdy *jeho srdce se chvěje a chce vyskočit ze svého místa* (Job 37,1). V srdci se ukrývá i žárlivost (Př 23,17), zuřivost (Sk 7,54) a nepřátelství (Dt 19,6).

Milostí naplněné Boží slovo v srdci působí jako hořící oheň (Jer 20,9; Lk 24,32).

Srdce je středobod mravního života. Kristus se *díky víře usídluje v našich srdcích* (Žid 3,17). *Svůj zákon jim dám do nitra, vepíši jim jej do srdce* (Jer 31,33).

Srdce je nazýváno zdrojem života. *Především střež a chraň své srdce, z něhož vychází život* (Př 4,23). A nakonec to nejdůležitější: *Můj synu, dej mi své srdce*, vyzívá člověka Boží velemoudrost (Př 23,26).

Proto hlavní cíl asketického života – získání neporušenosti, celistvosti - je církevními otci nazýváno jako čistota srdce. *Stvoř mi Bože čisté srdce, obnov v mém nitru pevného ducha* (Žl 51,12). Jak této neporušenosti, čistoty srdce dosáhnout? Cesta vede skrze trní askeze, neboli odříkání. Ale musíme s tímto pojmem zacházet obezřetně. V západní církvi se někdy až příliš zaobíráme technickou stránkou hříchu – je to či ono hřích lehký, těžký, smrtelný? A jakým pokáním daný hřích odčiníme? A totéž platí o skutcích bratrské lásky. Je tohle skutek, který mě posune na stupínku směrem k nebi? Východní otcové naproti tomu radí skutky posuzovat podle toho, jaký mají vliv na naše srdce. Jakého člověka z nás dělají. Jeden a tentýž skutek totiž může v závislosti na okolnostech a motivaci jednou být hřích, podruhé aktem lásky. Proto i cesta k čistotě srdce je individuální. Ale některá obecná pravidla přesto můžeme najít. Základním kamenem je fakt, že čisté srdce si nestvoříme sami, naše srdce dokáže očistit jen Bůh. My mu k tomu ale musíme dát souhlas a plně se odevzdat do jeho rukou. Potom nás nutně povede cestou askeze. Neboť duše není schopna pobývat v přítomnosti svého Stvořitele, dokud lpí na stvořených věcech. Ale je to On, kdo nás vede a naše pokání, sebeodříkání začnou být pravdivé, až když vyvěrají z naší lásky k Bohu, nikoliv z touhy něco si dokázat.

Takto očištěná duše je pak skrze ducha schopna ve svém srdci přijmout Ducha svatého a skrze něj tajemně vstupovat do života Trojice.

Tak jako člověk je úplný, když se spojí tělo, duše a duch, je i modlitba kompletní, když k modlitbě slovy (tělo), připojíme modlitbu rozumu (duše) – tj. přemítáme o smyslu slov, která říkáme a když modlitbu prociťujeme svým srdcem (duch). Svatý Simeon Nový Teolog dokonce varuje před modlitbou, která není ukotvená v očištěném srdci. Neboť ďábel se bude neustále snažit nás od modlitby odvést (např. skrze lenost, tj. skrze naše tělo), případně nás svést (např. skrze naši pýchu – tj. skrze rozum). A také využije všeho, co jsme kdy viděli či slyšeli a bude nám to podsouvat, aby naše mysl začala bezcílně bloudit či dokonce rovnou uvažovat o něčem hříšném. A i když se budeme snažit našim rozumem odrážet pokušení a myšlenky, které přicházejí skrze naše smysly, budeme nakonec snadno poraženi, neboť se nakonec zcela vyčerpáme a podlehneme. Jedinou obranou je přivést svou mysl do srdce a tam ji vystavit Bohu. (Jak toho docílit si povíme v příštím textu).

Z boží milosti může očištěné srdce člověka naplnit Duch svatý a sám se modlit nevýslovnými vzdechy (srov. Řím 8,25-27). On pak předstupuje před Otce a Syna, ať už se onen člověk modlí (ústně či myslí), pracuje, či dokonce spí. To je opravdová modlitba srdce.

Existuje ještě další druh modlitby srdce, který se nazývá „stání před Boží tváří“. Je to stav, kdy je člověk zcela ponořen do svého srdce a zde kontempluje Boha, pobývá s ním. S tím jsou spojené určité pocity: bázeň před Bohem a pocit úcty z jeho vznešenosti a velikosti, víra, naděje a láska, ochota podřídit se jeho vůli, kajícnost a odhodlanost přinést oběť. Tento stav nastává, pokud je člověk hluboce ponořen do modlitby slovy, myslí i srdcem. Pokud se člověk modlí pravidelně, tento stav přichází opakovaně a nakonec se může stát setrvalým. Tato trvalá modlitba se nazývá „kráčení s Bohem“. Duch svatý pak prostupuje a prozařuje celého člověka a skrze něj se přelévá i na ostatní tvorstvo. Závavek věčného života, neporušenosti a celistvosti přichází už tady na zemi. Jak napsal Tomáš z Celana, jeden žáků sv. Františka o svém učiteli: *František se nemodlí, František byl modlitbou.*

V příštím textu se seznámíme s metodou, jak přivést svou mysl do srdce a prožít skutečnou modlitbu srdce.

Použitá literatura:

Pavel Florenskij – Sloup a opora pravdy – list devátý: Stvoření

P. D. Jurkevič – Serdce i jeho značenie v duchovnoj žizni čeloveka po učeniju Slova Božija

Vavřinec Scupoli / sv. Nikodém Hagiorita / sv. Teofan Zatvornik – Duchovní boj – kapitola 47: Duševní modlitba.

Sv. Nikodém Hagiorita a sv. Makárius z Korintu – Filokalie – kapitola IV.1: Sv. Simeon Nový Teolog

Předmluva Roberta Čemuse k českému vydání Upřímných vyprávění poutníka svému duchovnímu otci

Otázky k textu:

- 1) Existují věci, které považují za krásné (téměř) všichni?
- 2) Jaký je rozdíl mezi láskou a zamilovaností?
- 3) Co ovlivňuje vaši chuť se modlit? Kdy máte z modlitby potěšení? A kdy je to dřina?

Úkoly:

- 1) Zkuste se pomodlit např. nějaký váš oblíbený žalm hned ráno a těsně před spaním. Cítíte mezi oběma modlitbami nějaký rozdíl? Pokud ano, čím to je? Celý experiment několikrát opakujte a výsledek statisticky vyhodnoťte :-)
- 2) Důkladně si prohlédněte následující fotografie Berniniho sochy „Extáze sv. Terezy“ a zkuste si představit, co světice v zachycený okamžik prožívá.

